

بسم الله الرحمن الرحيم

خودشناسی مادر در مدیریت ارتباط با همسر از منظر آیات و روایات

هدیه تیموری، زهرا برزویی^۱

چکیده

شناخت عمیق مادر از استعدادها، ظرفیت‌ها و نیازهای شخصی، نقشی تعیین‌کننده در کیفیت روابط زناشویی دارد. این آگاهی، توان او را در هدایت هیجانات، انتخاب واکنش‌های سنجیده و ایجاد فضایی امن و دلگرم‌کننده در جمع خانوادگی افزایش می‌دهد. در آموزه‌های وحیانی، چنین معرفتی به‌عنوان پایه‌ای برای دوام محبت و آرامش در زندگی مشترک معرفی شده است. تمرکز این پژوهش بر تبیین ابعاد و پیامدهای این نوع خودشناسی بر مدیریت ارتباط با همسر است. تحقیق حاضر که با روش توصیفی - تبیینی و به صورت کتابخانه‌ای انجام شده، مهمترین اصول خودشناسی را که در مدیریت ارتباط با همسر ضروری است بیان می‌کند. پایداری خانواده و کیفیت روابط زناشویی تا حد زیادی به میزان خودشناسی مادر و توانایی او در مدیریت هیجانات و تعاملات بستگی دارد. با توجه به چالش‌های فرهنگی و اجتماعی امروز، چنین پژوهشی می‌تواند نقشی مؤثر در تحکیم بنیان خانواده مسلمان ایفا کند. لذا ایجاب می‌کند که به بررسی خودشناسی مادر در مدیریت ارتباط با همسر در آیات و روایات پرداخت. یافته‌ها نشان می‌دهد که اصول خودشناسی در ارتباط با همسر اثرات بسیاری بر خانواده و همچنین در جامعه دارد که از مهم‌ترین آنها می‌توان به خودشناسی زن از آرامش بخشی خود نسبت به شوهر اشاره نمود آنچنان که خداوند زن را عنصر مهم در آرامش مردان می‌داند و زن و مرد در کنار هم باعث تحکیم خانواده می‌شود علت این اهمیت جایگاه زن و نقش آن در خانواده است

کلید واژه: خودشناسی، مادر، مدیریت، ارتباط، همسر.

^۱. طلاب سطح ۲، مدرسه علمیه الزهرا(سلام الله علیها)، شهرستان صحنه، استان کرمانشاه.

مقدمه:

خانواده به عنوان نخستین و پایدارترین بستر رشد فردی و اجتماعی، نیازمند روابطی سرشار از محبت، درک متقابل و احترام متقابل میان همسران است. در این میان، مادر به عنوان رکن اصلی عاطفه و انسجام خانوادگی، نقشی تعیین کننده در کیفیت این تعاملات دارد. دستیابی به چنین کیفیتی، جز با شناخت عمیق از ظرفیت‌ها، نیازها، نقاط قوت و ضعف خود میسر نیست؛ امری که در متون دینی از آن با عنوان *معرفت نفس* یاد شده و مقدمه اصلاح رفتار و ارتقای ارتباطات معرفی شده است. قرآن کریم این شناخت را راهنمای سعادت و رستگاری می‌داند، آنچنان که در آیه ۲۱ سوره مبارکه ذاریات می‌فرماید: «وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ» «و در وجود خودتان [نشانه‌های خداست]، آیا نمی‌بینید؟»

این آیه نشان می‌دهد که توجه به درون و شناخت ابعاد روحی و رفتاری خویش، نه تنها انسان را به شناخت خداوند نزدیک می‌سازد، بلکه بنیانی استوار برای روابط سالم و پربازده در زندگی مشترک فراهم می‌آورد. از این رو، بررسی جایگاه خودشناسی مادر در مدیریت ارتباط با همسر بر پایه آیات و روایات، می‌تواند تصویری روشن از راهکارهای اصیل و کاربردی برای تحکیم بنیان خانواده مسلمان ارائه دهد.

حال سوال این است که خودشناسی مادر بر اساس آیات و روایات، چه نقشی در مدیریت ارتباط او با همسر ایفا می‌کند؟

برای این منظور، این تحقیق که به روش توصیفی - تبیینی و با ابزار کتابخانه ای صورت گرفته است، در ابتدا به مفهوم شناسی مدیریت خواهد پرداخت و سپس اصول خودشناسی مادر را که در مدیریت

ارتباط با همسر موثر است بررسی می کند. تا با پرداخت به این مطالب به هدف اصلی خود که عبارتست از شناخت زنان نسبت به خود و تاثیر این شناخت در روابط زوجین را بررسی کند. درپیشینه این تحقیق در رابطه با ارتباط زن با همسر چندین مقاله نوشته شده است که هر کدام به بخشی از مطالب مربوط به موضوع پرداخته اند. از جمله:

1. میرعمادالدین فریور؛ «آقایان هدفمند، و خانم‌ها رابطه‌گرا هستند»؛ نشریه روانشناسی شادکامی و موفقیت؛ شماره 81.

2. خسروی، زهره و فاطمه شاهی صدرآبادی؛ «زنان و آسیب‌های روانی بین زوجین»؛ مجموعه مقالات همایش.

3. داودی‌نژاد، مسلم؛ «رازهای تسخیر قلب همسر»؛ قم: انتشارات مهر دلدار، 1392ش.

ولی بر خلاف این آثار، در این تحقیق، فقط نویسنده در صدد است که خودشناسی مادر در مدیریت ارتباط با همسر را تبیین کند.

1. جایگاه تحقیق

نهاد خانواده کانونی برای تربیت و رشد توانایی‌های بالقوه فرزندان است و قرآن برای محقق شدن این مهم برای هر کدام از پدر و مادر نقش و کارکرد مشخصی دارد: «وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَ وَ عَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ... لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَ لَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ»؛ والده به مادری گفته می‌شود که کودک را زاییده است و حق شیر دادن متعلق به اوست و شیر دادن مرضعه به مدت دو سال تمام با دوران شش ماهه جنین در رحم مادر مجموعاً سی ماه خواهد بود: «وَ حَمْلُهُ وَ فِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا» که هدف اصلی در این مدت، رشد مطلق و تربیت جسمانی طفل تحت تربیت طبیعی مادر است که زمان آن از اول انعقاد نطفه حساب می‌شود و خداوند به منظور اجرای هر چه بهتر این برنامه تربیتی توسط مادر، پدر را مکلف کرده تا روزی مستمر این شیر دهندگان، و همچنین پوشاک آن‌ها را بنابر برنامه عدل و شناخته شده، انجام دهند. بنابراین مادر در مراحل رشد و تربیت فرزند جایگاه بسیار والایی دارد که باید ضمن حفظ این جایگاه ارتباط خود را با همسر نیز مدیریت کند؛ استمرار زندگی فرزندان در مرحله اول در عالم

جنینی و محیط رحم مادر است که نهایت انس را به آن جا داشته و به جز زندگی آنجا هیچگونه توجه و تمایلی به خارج از آن پیدا نمی‌کند و در مرحله دوم، در آغوش مهر مادر و پدر و تحت تربیت آنها انس گرفته که در این بین رابطه زن و شوهر بسیار مهم بوده و از جهت ساخته شدن هردو، مخصوصاً از جهت صفات انسانی و ذاتیات و روحانیات تأثیر زیادی هم بر والدین و هم فرزند دارد.

2. مفهوم شناسی

2.1. مدیریت

مدیریت در لغت «اداره کردن» است و مدیر یعنی اداره‌کننده است.¹ پس مدیر یعنی گرداننده و مدیریت یعنی گرداندن یک دستگاه، اداره، شهر یا...، در هدف خاص، این مدیریت مطلق است.²

در اسلام کلمه مدیر نیامده ولی کلمه مدبر آمده است: فالمدبرات امرا³ برخی مفسران اشاره به مدیریت ملائکه دارند که مدیران جهان مادی اند.⁴ لازمه مدیریت، تدبیر است زیرا تا کسی مدبر نباشد، نمی‌تواند مدیر باشد. در سیر تحول دانش مدیریت، کوششی در جهت یافتن عناصر مشترک در تصمیم‌گیری و اداره سازمان‌ها مشاهده نشده است. پیشرفت علم در زمینه‌های گوناگون زندگی جوامع بشری، پیچیدگی‌های روزافزونی را از نظر تشکیلات به وجود آورده که باعث تجدیدنظر پژوهشگران علوم مدیریت در تئوری مدیریت شده است.⁵

3. اصول خودشناسی زن در ارتباط با همسر در امور مادی و جسمی

3.1. خودشناسی زن در رابطه با زیبایی دوستی خود و زینت کردن برای همسر

1. الخوری الشرتونی، اقرب الموارد، ج 2، ص 160.

2. لطفی، مدیریت و روابط عمومی، ص 10.

3. نازعات، 5.

4. طریحی، مجمع البحرین، ج 3، ص 298.

5. اصغرپور، تصمیم‌گیری و تحقیق عملیات در مدیریت، ص 1.

زن باید بهترین زینتها را برای جلب همسرش استفاده کند و از زینت در بیرون خانه پرهیز کند تا کسی در او طمع نکند. زینت زن باعث می شود شوهر زیباییهایش را دیده و دلش بیرون از خانه نماند.

تمایل به آرایش، از ویژگی‌های زنان است. خدا می‌فرماید: «أَوَمَنْ يُنَشَّؤُا فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ؛ آیا کسی (را شریک خدا قرار می‌دهند) که در زیور پرورش یافته ...^۱». قرآن زیبایی گرایی زن را که محل آن خانواده است و به برکت زینت، خشکی زندگی به طراوت و جاذبه‌های هنری تبدیل می‌شود، مشروط کرده که در دید نامحرم نباشد و تعادل خانواده و جامعه را حفظ کند.^۲

«وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا؛ زنان جز آنچه آشکار است از زیور آلات‌شان را آشکارنمایند.»^۳ زنان، غالبا به دنبال زیباسازی خود و زندگی‌شان هستند و در تمام رفتارهایشان و انتخاب‌های خویش اشیایی را دوست دارند که بهره‌ای از زیبایی، لطافت، ظرافت نیز در آن باشد.^۴

2.3. درک زن از نیازهای مادی خود و قناعت در ارتباط با همسر

شکی نیست که ازدواج امر مقدسی است، لیکن توجه به ارزش‌های ظاهری در مقدمات ازدواج نظیر مهریه، جهیزیه، برگزاری مراسم و تشریفات ازدواج و ... زمینه را برای بروز کدورت‌ها و مشکلات خانوادگی به وجود می‌آورد. پیامبر (صلا الله علیه و آله) در این زمینه فرمود: «هر زنی که با شوهرش سازگار نباشد و او را به چیزهایی وادار کند که بیش از توانایی اوست، اعمالش به درگاه خدا پذیرفته نمی‌شود و در قیامت به غضب خدا جهان گرفتار می‌آید»^۵ امروزه جامعه ما بیش‌ازپیش به این نوع گذشت و سازگاری نیازمند است. می‌توان تأثیرقناعت در تحکیم خانواده را از آیات و روایات فراوان مشوق قناعت نیز الهام گرفت، مانند این حدیث که «کسی که در برابر روزی اندک از خدا راضی شود،

1. زخرف، 18.

2. یوسفی، بررسی راهکارهای حمایت معنوی زوجین از یکدیگر در بعد عاطفی، اخلاقی و عبادی

3. نور، 31.

4. هاشمی رکاوندی، مقدمه‌ای بر روان‌شناسی زنان گسترش علمی-اسلامی، ص 105.

5. مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۳، ص ۲۴۴.

ویژگی‌های زنان بد مطرح فرموده: «هیچ عذری را از او [شوهر] نمی‌پذیرد و هیچ گناهی را بر او نمی‌بخشد.^۱» و نیز این سخن امام صادق (علیه السلام) که درباره حق زن بر شوهرش می‌فرماید: «او را سیر کند و بیوشاند [نفقه بدهد] و اگر نادانی کرد، ببخشد^۲». یکی از شیوه‌های پسندیده در ایثار و فداکاری در خانواده که در تقویت عواطف انسانی نقش بنیادی دارد، عفو و بخشش است. بیشترین سفارش اسلام در سبک زندگی اسلامی، عفو و چشم‌پوشی زن و شوهر از لغزشها، کج خلقیها و اشتباهات همدیگر است؛^۳ نیکی در برابر بدیها؛ در نظام تربیتی سبک زندگی اسلامی رفتار متعادل و معقولانه در رویارویی با رفتارهای ناشایست همسر، از راههایی است که به پرورش شخصیت مطلوب عاطفی آنان کمک میکند، کار نیک در برابر عمل ناپسند او یا پس از عمل ناشایست خودش، به قدری در زندگی فردی و گروهی انسانها مهم و مؤثر است که افزون بر اینکه سبب شکوفایی و باروری بعد عاطفی زوجین می‌شود؛ زوجین متخاصم را با یکدیگر، همگون و مهربان می‌سازد. و سبب افزایش علاقه مندی، مهربانی و عطوفت میان افراد خانواده می‌شود. امام علی (علیه السلام) می‌فرماید: «نیکی کردن به کسی که به تو بدی کرده، برترین ارزش و فضیلت است»^۴. و در حدیث دیگری می‌فرماید: «کسی را که به تو بدی کرده است با نیکی ات اصلاح کن و با زیبایی کلامت او را به خیر دلالت کن»^۵. این شیوه حسنه زوجین، در برابر کج خلقیها و لغزشهای همسر، به طریق اولی اثربخش تر است.

نتیجه

-
1. حرعاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۸.
 2. همان، ج ۱۵، ص ۲۲۴.
 3. گلدارد، مفاهیم و مباحث تخصصی در مشاوره، آموزش و کاربرد مهارت‌های خرد در مشاوره، ص 208.
 4. آمدی، غررالحکم و درر الکلم، ج 1، ص 354.
 5. همان، ج 2، ص 182.

مهمترین اصول خودشناسی مادر در مدیریت ارتباط با همسر عبارتند از : ایجاد شادی و نشاط در همسر با زینت کردن و زیبایی در خانه، محبت کردن به همسر و فرزندان، مدیریت عاطفی همسر و فرزندان، ایجاد آرامش برای همسر، خوش اخلاقی، مزاح و شوخ طبعی، ایثار و فداکاری و تواضع نسبت به همسر.

در اسلام، پرهیزکاران از اهمیت خانواده آگاه اند و در انجام وظایف اخلاقی خود در رسیدگی به همسر و فرزندان هیچ گاه کوتاهی نکرده اند. در اسلام، خانواده محل تأمین نیازهای مادی، حل مشکلات، رسیدن به تکامل و نیز سعادت اخروی است ولی از نگاه غیردینی، هدف اصلی از خانواده، تمتّعات جنسی است؛ اما از در نگاه اسلامی، تشکیل خانواده، حکمت ها و دلایل اخلاقی، اجتماعی و نیز دینی دارد که عبارتند از: بقای نسل، آرامش روانی، آرامش زندگی، محل مؤدت و رحمت و نیز سازندگی اخلاقی.

برای ارتباط صحیح زن با شوهر، اول اینکه، زن باید بهترین زینتها را برای جلب همسرش استفاده کند و از زینت در بیرون خانه پرهیز کند تا کسی در او طمع نکند. زینت زن باعث می شود شوهر زیباییهایش را دیده و دلش بیرون از خانه نماند. دوم اینکه، خداوند زن را عنصر مهم در آرامش مردان می داند و زن و مرد در کنار هم، باعث تحکیم خانواده می شوند و این آرامش با ازدواج و ارتباط زوجین به وجود می آید. مطلب سوم آن است که، خوش زبانی، باعث نشاط و شادابی خانواده است و به زندگی روح داده و از خمودی و بی معنایی خارج می کند. بدزبانی زندگی را تیره و صفای آن را نابود می کند. خوش زبانی زن در خانواده با همسر و فرزندان باعث تحکیم خانواده می شود. پس زن مومن باید با همسرش اینطور رفتار کند. مادران با مدیریت صحیح عاطفی در خانواده و ارتباط مناسب با شوهر، باعث آرامش و نشاط معنوی همسر می شوند. مادران نقش محوری و اصیل در تأمین و ایجاد آرامش در خانواده دارند و این مسئولیت را آفرینش بر عهده زنان گذاشته است. برای اعمال مدیریت عاطفی و ایجاد بهداشت روانی خانواده، زنان باید رفتارهایی را بصورت خاص مورد توجه قرار دهند. زیرا در متون دینی به عاطفی بودن زن توجه بسیار خاصی شده است. از سویی خودشناسی زن نسبت به حس حمایت خواهی و پناه جویی اش باعث تواضع و فروتنی نسبت به همسر و به ویژه باعث ایثار و فداکاری نسبت به او می شود. از آنجا که زوجین در بین خود اسراری دارند، رازداری و صداقت زن و شناخت میزان آن در خود باعث می شود تا اطمینان زوجین به هم بیشتر شده و نسبت به هم حسن ظن داشته باشند.

فهرست منابع و مآخذ

✽قرآن.

✽ نهج البلاغه ، دشتی ، محمد ، قم ، موسسه انتشارات مشهور ، سوم 1379.

کتابها:

- 1) آمدی، عبدالواحد بن محمد، **غررالحکم و دررالکلم**، قم: دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۴۱۳.
- 2) اصغرپور، محمد جواد، **تصمیم گیری و تحقیق عملیات در مدیریت**، تهران، دانشگاه تهران، 1390.
- 3) ابوالفتوح رازی، حسن بن علی، **روض الجنان و روح الجنان**، مرکز فرهنگ و معارف قرآن، بی تا.
- 4) ابن فارس، احمد، **مقاییس اللغة**، محقق: عبدالسلام محمد هارون، قم، 1404.
- 5) ابن بابویه (صدوق)، محمد بن علی، **اعتقادات الإمامیه**، قم: کنگره شیخ مفید، ۱۴۱۴.
- 6) برقی، احمد بن محمد بن خالد، **المحاسن**، قم، دارالکتب الإسلامیه، 1371.
- 7) پرتوی، رعنا؛ امیری ینگجه، معصومه و پرتوی، فرحروز، **عوامل مؤثر در نقش زن برای تحکیم بنیان خانواده**، تهران، دانشگاه الزهراء، 1396.
- 8) تاجیک اسماعیلی، عزیز الله، **تعادل و استحکام خانواده**، تهران، انجمن اولیاء و مربیان، 1380.
- 9) جوادی آملی، عبدالله، **زن در آیینه جمال و جلال**، قم: مرکز نشر فرهنگی اسرا، 1374.
- 10) حر عاملی، محمد بن الحسن؛ **وسائل الشیعه**، قم: موسسه آل البيت لاحیاء التراث، 1409.
- 11) حارثی، حسین بن عبدالصمد، **نور الحقیقه و نور الحدیقه**، بی جا، 1383.
- 12) خوانساری، آقا جمال الدین، **شرح غررالحکم و دررالکلم**، تهران، دانشگاه تهران، 1366.
- 13) دهخدا، علی اکبر، **لغتنامه دهخدا**، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، 1377.
- 14) دیوید گلدارد، **مفاهیم و مباحث تخصصی در مشاوره**، آموزش و کاربرد مهارت های خرد در مشاوره؛ ترجمه سیمین حسینیان؛ تهران: دیدار، 1390.
- 15) زبیدی، محمد مرتضی، **تاج العروس من الجواهر القاموس**، بیروت، دارالمکتبه الحیاء، بی تا.
- 16) ژان کازنو، **جامعه شناسی و سایل ارتباط جمعی**، باقرساروخانی و منوچهر محسنی، تهران، اطلاعات، 1373.
- 17) ساموئل، کینگ، **جامعه شناسی**، ترجمه شفق همدانی، تهران: امیرکبیر، 1341.

- 18) سعیدی ابواسحق، نرگس، راهکارهای سالم سازی خانواده از دیدگاه قرآن با تکیه بر تفسیر المیزان و تفسیر نمونه، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه مازندران، 1393.
- 19) سالاری فر، محمد رضا، خانواده در نگرش اسلام و روانشناسی. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. 1391.
- 20) شیروانی، علی، نهج الفصاحة، به کوشش علی شیروانی، تهران: دارالفکر، 1385.
- 21) صالح بن حمید، موسوعة النضرة النعيم فی مکارم اخلاق الرسول الکریم، جده، دار الوسيلة، بی تا.
- 22) طریحی، فخرالدین، مجمع البحرين، تهران: مرتضوی، 1375.
- 23) طباطبایی، محمدحسین، تفسیر المیزان، بیروت: موسسه الاعلمی للمطبوعات، 1393.
- 24) قرشی، سید علی اکبر، قاموس قرآن، تهران: دار الکتب الإسلامیة، 1371.
- 25) کراجکی، محمد بن علی، کنز الفوائد، قم، انتشارات: دار الذخائر، چاپ اول. 1401.
- 26) کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، قم: دار الحديث للطباعة و النشر، 1429.
- 27) لطفی، محمدرضا، مدیریت و روابط عمومی، تهران، گیوا، 1395.
- 28) مصطفوی، حسن، التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، بنگاه نشر کتاب، 1360.
- 29) مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، بیروت: مؤسسه الطبع و النشر، 1410.
- 30) مطهری، مرتضی، نظام حقوق زن در اسلام، قم: صدرا، 1374.
- 31) محمدی ری شهری، محمد، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، ترجمه حمیدرضا شیخی، قم، موسسه علمی فرهنگی دار الحديث، 1389.
- 32) نراقی، شیخ ملا احمد، معراج السعادة، دارالهجره، قم، ۱۳۷۸.
- 33) نوابی نژاد، شکوه، بهداشت روانی خانواده، تهران: انجمن اولیاء و مربیان، 1380.
- 34) نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، بیروت، مؤسسه آل البيت علیهم السلام، 1408.
- 35) هاشمی رکاوندی، مجتبی، مقدمه ای بر روان شناسی زن با نگرش علمی - اسلامی، تهران، شفق، 1378.

مقالات:

- 1) استادی، مجید؛ سالاری فرد، محمدرضا، نقش عوامل عاطفی-روانی در تحکیم خانواده از منظر آیات و روایات با رویکرد سبک زندگی اسلامی، پژوهشنامه سبک زندگی، سال دوم، شماره 3، 1395.
- 2) رحیمی، مه‌ری، راهکارهای مقابله با فروپاشی خانواده از دیدگاه قرآن و سنت و مقایسه آن با رویکرد درمانی کینو چین، سایت حوزه نت.
- 3) سجادی، احمد، قوامیت مردان بر زنان، فصلنامه پژوهش‌های قرآنی، 1380.
- 4) یوسفی، سید داوود، بررسی راهکارهای حمایت معنوی زوجین از یکدیگر در بعد عاطفی، اخلاقی و عبادی، سایت نور لایب.